

Haza, a magasban

ELŐADÁSOK
A SZENT ISTVÁN TÁRSULATNÁL
V.

JÓKAI ANNA
Ember a harmadik
évezredben

JÓKAI ANNA

Ember a harmadik
évezredben

A művész felelőssége

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2003

Sorozatszerkesztő

Farkas Olivér
és
Sarbak Gábor

© Jókai Anna, 2003
© Szent István Társulat, 2003

ISBN 963 361 435 X
ISSN 1588-9491

Szent István Társulat
1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Kedves Barátaim!

Köszönöm, hogy ilyen sokan eljöttek. Bármiről nyilvánít az ember véleményt, az a legfontosabb, hogy legyen mérték, amihez igazodik, és legyen egy olyan mérce, amivel a dolgokat méri. Ma mindenki úgy mondhatja a maga vélt igazságát, hogy voltaképpen nem is tudja, hogy mihez viszonyít. Én remélem, hogy ebben a körben mindannyian tudjuk, hogy van közös viszonyítási pontunk, amihez képest meg lehet ítélni a világ jelenlegi állapotát, ennek a kis országnak az állapotát is, és saját lelkünknek az állapotát is. Én azt gondolom, hogy az életünkben ez a mérték és ez a mérce az a világban kétezer évvel ezelőtt megjelent lény, akit Krisztus Jézusnak hívunk.

Éppen ezekben a napokban hallottam valakit, aki azt mondta nekem, hogy „Kedves Anna, hát azért az nem úgy van... olyan sok jó út vezet el bennünket az isteni igazsághoz, olyan sok út.” Csakhogy előttem felsejlett egy kép, láttam azt a sok-sok utat, ami valóban vezet az embereket, sok esetben vargabetűvel, esetenként zsákutcába, ahonnan vissza kell fordulni, és újra neki

kell rugaszkodni. Mindenütt jönnek-jönnék az utak, de ha be akarnak jutni a célba, akkor a kapu: Krisztus Jézus. Tehát sok az út, de egy a *kapu*.

Addig sok minden történik az emberrel, sok mindent keres, sok téveszméje lehet. De ha valóban be akar nyitni a világ titkai mögé, akkor a Krisztus Jézus-jelenséggel végül találkoznia kell, meg kell közelítenie.

Amikor a harmadik évezred emberéről beszélünk, nagy reménykedéssel nézünk erre az emberre. Sok mindent meg kell tanulnia, és sok mindent el kell felejtene, ami az elmúlt, rettenetes évszázad folyamán keletkezett. Önöknek, a harmadik évezredi embereknek, és ezen belül nekünk, magyaroknak sok mindennel szembe kell néznünk.

Engem zavarnak a viták. Ez nyilván személységem gyöngye pontja, én nem vagyok jó vitapartner. Engem még soha, senki nem győzött meg annak az ellenkezőjéről, mint amiben szilárdan hiszek. És sokszor úgy érzem, hogy azok a viták, amelyek zajlanak, arra valók, hogy különféle – az okosság különböző szintjein megrekedt – emberek kölcsönösen öngazolják egymás előtt, hogy ők mit gondolnak a dolgról. De még nem láttam olyan vitát, aminek utána egy közös, emelkedett állásfoglalás érkezett volna. És miután ezt a vitaszellemet, ezt az álvitaszellemet nem szeretem, nekem olyan egyszerűek, olyan gyermekiek a dolgok. Voltaképpen, hogyan kell tekintetünk ebben az új

évezredben arra a kezdeményre, amit úgy látszik, már nem lehet megállítani, és amit úgy neveznek, hogy globalizáció? Ami most zajlik a világban, az nem az a megszentelt globalizáció, amiről majd néhány szót szeretnék ejteni, hanem annak a paródiája. Ez egy paródia. Mondhatnánk azt is, hogy egy Lucifer által meglovagolt, előre hozott, bizonyos érdekeket szolgáló világesemény. Az érkezik be általában, amit kívül kellene tartani, és azt nem tudjuk meg a nagyvilágból, ami igazi szellemi felfedezés, és be kellene, hogy érkezzon.

Én szeretek a realitásban maradni bizonyos tényeknél, soha jobban nem tudok a globalizációnak a valódi jellegéről beszélni, mint hogyha egy reklámot említek: Éppen szent karácsonyunk előtt volt gyakori reklám a televízióban, hogy jött a Téalapó, jött a Mikulás, hullt a hó, csilingeltek a csengők, és a Téalapó megérkezett a kis házakhoz, és mit hozott a drága jó Téalapó...? Coca-Colát. Magában véve nem a Coca-Cola volt a bűnös, mert gondolom senki közülünk nem kívánja vissza a személyi kultusznak azokat az esztendeit, amikor azt mondták, hogy a szegény amerikai katonák Coca-Cola mámortól bódultan fekszenek az utaknak a szélén. Nem ezeket a butaságokat kívánjuk vissza, természetesen jó, ha van választék. Tulajdonképpen a baj a meghirdetett szlengben van, amelyik úgy szól, hogy mindig, mindenütt, mindenkinek Coca-Cola. Nem

úgy szól, hogy mindig, mindenütt, mindenkit el fog érni a megváltó szeretet. Hanem úgy szól, hogy mindig, mindenütt, mindenkinek Coca-Cola. Az egyenmassza, amit ráborítanak a lelkekre. Ez a globalizáció nem az, amire az ember áhítozik. Én a harmadik évezredben abban hiszek, amit személy szerint sem én, sem utódaim megérni nem fogunk, de el fog majd jönni. Megteremtődik az igazi globalizációnak egy nagyon halvány csírája a világon. Ez a szerencsétlen földgolyó, amelyik mégis néha olyan tündökletesen fel tud ragyogni körülöttünk, egyszer olyan légkörben fog élni, hogy körülveszi a bölcsesség és a szeretet aurája. Emlékeznek arra, hogy amikor a golgotai misztériumban Krisztus Jézus halála után a katonák kockát vetettek a köpenyére, nem szabdalták szét; úgy mondják, hogy a köpeny megvan. Én ezt a köpenyt látom. Én egy szimbolikus, hatalmas köpenyt láttam, amely be fogja borítani az egész Földet, ez lesz a globalizáció, amikor a szeretet és bölcsesség, mintegy a természetből áradó illat ellepi a világot, és közben a mi kis hazánkat is, amely remélem, hogy még meglesz akkor. Ez az emberiség globalizációja. Ez az, amire az ember vár, és amiért valamit tennie is kell, amíg itt van ebben a földi létben. Mert azt már sokszor elmondtam, hogy a működés az mindig itt történik, csak az ítélet van odaát. Ebben az új évezredben nekem természetes, hogy addig, amíg nemzetekben él a világ,

addig szeretjük azt a nemzetet, ahova éppen a Teremtő helyezett. Ami nem azt jelenti egyikünk számára sem, hogy a többit utáljuk, csak azt jelenti, hogy megvan a saját önfeladatunk; elsősorban ezt szeretnénk kibontakoztatni. Természetes számomra az, hogy nem megyünk Európába, hanem Európában vagyunk. Én Európát nem tartom büntelen képződménynek. Azt gondolom, hogy elég sok bűne van Európának. Többek között az a bizonyos kísértet, amelyet mi a kommunizmus kísértetének nevezünk, az is Nyugatról jött, az is európai kísértet volt. Ez az Európa volt az, amelyik nyugodt lélekkel ott állt annál az asztalnál, ahol szétboncolták ezt a kis Magyarországot. Ez az Európa volt az, amelyik 1956 után egy darabig napirenden tartotta a magyar forradalomnak az ügyét. De amikor a politikai érdekek a Szuezi-csatorna miatt közel hozták őket az oroszokhoz, akkor levették a napirendről a magyarkérdést. Elsősorban önmagunkra számíthatunk. Nem szeretnék szegény rokonként a küszöb alatt becsúszni. Én azt gondolom, hogy mi viszünk valamit Európába, valamit a megszenvedett tapasztalatainkból. Ezzel együtt emelt fővel várjuk el, hogy ha már majdnem kiszorítottak minket a keleti szélékre, akkor újra fogadják el egyenjogúnak ezt a kis országot. Nekem érdekes módon ez nem vitatéma.

A legnagyobb, legfájdalmasabb dolog, amit felhoznak, és amit én is elég gyakran

megélek, hogy azt mondják nekem: okos ember, egyetemet végzett ember, tudós ember, hogyan hihet még most a harmadik évezredben is. Az babonáság. Majdhogynem eljutunk oda – úgy szeretném, hogyha nem kellene ezt a kort az emberiségnek megérni, de ha így halad a világ, el fogunk oda jutni –, hogy gyógyítani fogják a vallásosságot. Hogy úgy fogják tekinteni, ha valaki hisz, mint valami elmehibát. Isten mentsen, hogy az legyen a világban az egészség, amelyik végképp a matériába húzza le az emberiséget. Azt mondják, hogy a hit és a tudás között ellentét van. Nincs ellentét. Sok minden okból nincs, hisz nagyon sok olyan tudóst ismerünk mindannyian, akik tudták, hogy a tudásuk mögött áll egy belső tudás. Ilyen volt Einstein is többek között. De ha semmi más bizonyítékot nem találnék erre, akkor figyelmesen olvasnám el a karácsonyi evangéliumokat. Van közöttünk nagyon sok okos ember, aki azt mondja, hogy „szép-szép mese az evangélium”. Az evangélium nem mese. Ha valaki úgy olvassa, akár kézbe se vegye. Az evangéliumban szellemi történések nyomatát találjuk. Két evangélium, a Lukács evangéliuma és Máté evangéliuma beszél Jézus emberré születéséről. Érdekes, Márk hallgat róla, a János evangéliuma pedig egészen magas, szakrális hangon beszél róla, hogy „az Ige testté lőn, és miköztünk lakozék”. De Lukács és Máté egészen realitásban hozza le a születést. Tes-

sék mondani, hát hogy van az, hogy az egyik evangélium úgy szól (és ez a Lukács evangéliuma, az érzélem, a szív evangéliuma), hogy angyalok jelentek meg, és angyal jelentette, kinyilatkoztatta a pásztoroknak, a világ legegyszerűbbjeinek, akkori legegyszerűbbjeinek, hogy megszületett az, akitől a világ megváltása függött; és a pásztorok megkapták ezt a hírt, és elmentek. Máté evangéliumában a világ akkor élt három bölcs, a három napkeleti bölcs szerepel. Miért? Ez a három bölcs nem kapta meg kívülről a hírt, nem jött hozzájuk angyal, hanem a saját tudásukból, a csillagok akkori konstellációjából tudták kiszámítani, hogy megszületett az a hatalmas kozmikus lény, akitől a világtörténelem folyása döntően meg fog változni. Elindultak a tudósok, és elindultak a pásztorok. Találkoztak ott, ahol az egész természeti világ jelen volt. Ott volt a kő, az ásványi világ, ott voltak a növények, a zizegő szalma, a szelíd, párát lehelő állatok, ott volt az ember, a bölcs, az okos, az egyszerű, a szívében élő, és ott voltak azok a lények, akik szintén nem mesekönyvalakok, azok az angelusz-lények, akik ott, fölöttük vigyázták ezt a történetet. Találkozott a bölcsesség, és találkozott a szeretet. Találkozott az egyszerű szív és a kimunkált emberfő. Nem az a harmadik évezred szellemi feladata, hogy ez a találkozás tudatosan végbemenjen? Azt írtam egy kis esszében, hogy a pásztorlelkű bölcsek a jövő, akik úgy tud-

nak lelkükben szeretettel megmaradni, hogy az nem lesz ellentétben azzal, amit az eszükkel tanulnak meg. Ugyanazt kell a szívünk-ből kivirágoztatni, mint amit az agyunkból. Ez a harmadik évezred feladata. Én beval-lom önöknek, hogy a rendszerváltás előtt, egyik csendes lebontója voltam a régi rendszernek, nem szerettem. Nem szerettem a kényszerzubbonyt, még akkor sem, amikor az aránylag puha diktatúra koráról beszél-tünk. Ebben a furcsa, kádári időszakban né-ha úgy éreztem, hogy több becsülete van az egymás közötti hitéletnek, mint most. Tud-niillik, akkor, ha valamit mondtunk és kér-deztünk, ha úgy tetszik, szájhagyomány út-ján, de terjedt. Közösségekben volt jelen. Most nincs tiltás, de ki vagyunk nevetve. Ez nagyon tud fájni annak, aki tudja, hogy mi van a dolgoknak a mélyén, és ezt is el kell viselni, ezt is bizonyos értelemben méltó-sággal túrjuk el. Ez az évezred megkérdi, hogy mit csináljunk a szenvedéssel, amely mindannyiunk életét megkísérti. Nincs olyan ember közöttünk, lett légyen fiatal, közép-korú vagy öreg, akinek nem kellett már szembenéznie lelki vagy testi szenvedéssel. Fölveti az öregség a halálnak a gondját, ami-ről én nagyon sokat írtam (*Ne féljete!*). Eb-ben a korban, ebben az időszakban élnek és tündökölnék az úgynevezett művészek.

Drága barátaim! Mindig azt mondom, hogy engem csak Annának szólítsanak, és biztos, hogy még az sem az igazi nevem.

Mindnyájan az igazi nevünket keressük. Nem vagyunk írók, táncosnők, énekesnők!... Teszünk valamit ebben a működésünkben, de nem ez az igazi lényegünk. Még soha nem találkoztam azzal az álművészeti döm-pinggel, ami ma elöntötte Magyarországot. Ezért adtam azt az alcímet az előadásom-nak, hogy „A művész felelőssége”.

Valamikor, ha valakire azt mondták, hogy sztár, akkor volt is benne valami ma-gasan csillogó: csillag. Ma a sztár bizonyos értelemben szitokszóvá változott. Nem tud-nék megalázóbbat, mint ha valaki azt mon-daná rám, hogy „ez egy sztár”.

Én elsősorban író vagyok, szeretem a képzőművészetet, szeretem a színház vilá-gát, szeretem a zenét, a muzsikát, az éneket, de érteni, úgy igazán, ha hihetem, az iroda-lomhoz értek. Talán önök közül néhányan emlékeznek arra, hogy a rendszerváltás után az első szabadon választott írószövet-ségi elnök én voltam 1990-től egészen '92 végéig. Sok mindent láttam, sok mindenből kiábrándultam, sok mindenbe beleláttam, nem volt véletlen, hogy további három évre nem engedtem meghosszabbítani ezt a dol-got, de egyre világosabban láttam, hogy fel-borult az a fajta művészeti vagy értelmiségi egység, amiben mindig olyan naivan hittem, és azt hiszem, hogy önök is hittek. Azért az úgy volt a rendszerváltozást megelőzően, hogyha prominens írók összejöttek, akkor mindannyian tudtuk, hogy azt, amiben élünk,

nem szeretjük. És én voltam olyan naiv, hogy azt hittem, hogy a művész és az értelmiség a rendszerváltozás után meg fogja valósítani, vagy legalábbis egymás között megkísérli érvényre juttatni azt a világrendet, amit nagyon szeretünk volna. Helyette pedig azt láttam, hogy egymásra uszultak az emberek.

Nekem van egy hasonlatom – mint minden hasonlat, ez is egy kicsikét sántít –, valahogy úgy képzeltem el, hogy volt itt egy nagy, büdös, redves, tetves fa, és akkor mi körbeálltuk, és mindenki elkezdte mondani, hogy „ez a fa nem kell”. A baj csak az volt, hogy nem beszéltük meg, hogy ki, miért akarja kivágni a fát. Volt, aki azért akarta kivágni, hogy egy ugyanolyan ültessen a helyére, volt, aki egy kicsit el akarta ültetni jobbra. Volt olyan, aki bokrot akart helyette, volt, aki azt mondta: „legyen vadon”, ezek voltak az anarchisták, és sajnos olyan is volt, aki favágó volt, és pénzért vállalkozott. Akinek tökéletesen mindegy volt, hogy mit vág, csak fizessék meg. Hát ezt aztán vágtuk, és utána ott állt ez a szegény kis Magyarország, s kiderült, hogy mindenki mást akar csinálni. Ez a fa valahogy még azóta sem nőtt ki, az az új fa, az a szép fa. Talán van belőle egy hajtás, amit ápolnunk kellene, de nagyon sok veszély leselkedik rá.

Teilhard de Chardin neve önök előtt nem ismeretlen, én nagyon tisztetem, és nagyon sokat tanultam ettől az óriási tudóstól

és teológustól. Ő azt mondta az egyik munkájában – és engem őszinte gyermeki irigység fogott el, hogy ezt nem én találtam ki, de mindig használom és továbbadom –, hogy az ember a Teremtés legfelső bimbója. Ugye gyönyörű? Csakhogy – és ezt én gondoltam tovább – a bimbónak kockázata van, ha a bimbó nem nyílhat ki. Mi lesz velünk? Mi lesz velünk, hogyha leveri a jég, ha valóban elrágják a férgek, mi lesz, ha idő előtt elfonnyad, mi lesz az emberiséggel, mi lesz a Teremtés gyönyörű tervével? Ezt a fát, ezeket a virágokat kellene valahogy megóvnunk, hogy igazi legyen, hogy beteljesüljön a világban a jó.

Ez a gondolat, hogy mit tehetünk a világgal, kísérti az embert, annál is inkább, mert ebben a harmadik évezredben azt kell eldöntenünk, hogy mi a szabadság és mi a szabadosság. Ma, ami a világban dúl, s ami itt a mi hazánkban is dúl, az a szabadosság világa. Ez nem a szabadság világa. Kérem, gondolják el, hogy mit kapott az ember a szabad akarattal...

Ki szabad az Isten csodálatos, teremtett Univerzumában? Beszéltem már az alattunk lévő természeti világokról, a kő nem szabad. Azt teszel vele, amit akarsz. Az ásványvilág nem szabad. A növényvilág nem szabad, a növényt kihúzod, kísérletezel vele. Az állatot az ösztönei irányítják, bele van programozva, amit tehet. Csakhogy itt van valahol az Univerzum bimbója, az ember.

És fölötté vannak a nagy, hatalmas, szakrális lények, mert ez sem mese. Ott vannak az an-geloszok, az arkangyalok... , s hogy a hierar-chiákból csak a kerubokat, a szeráfokat em-lítsem. Ők sem szabadok: Isten hatalmas parancsteljesítői. Azt teszik, nagyon-nagyon fontos üdvére a világnak, amit ez a felsőbb akarat beléjük táplál. És akkor itt van, vala-hol ennek a hatalmas egységnek a közepén az a valaki, akit úgy hívnak, hogy „ember”. Hát mit kaptunk, emberek? Egyedül nekünk adták meg, hogy szabadon szerethettük azt a hatalmat, amelyik létrehozott. Szabadon. Ez a szabadság, ez a szabad akarat, amiért minden este hálát kellene adni, hogy valami olyan kitüntetett helyet kaptunk a kozmosz-ban, amit rajtunk kívül senki. Nem látunk bele a hatalmas erkölcsi középpontnak, az Istennek nevezett hatalmas erőnek a teljes működésébe, nagyon messze vagyunk ettől. De tudjuk és érezzük, hogy valami célja, va-lami szándéka az emberrel és a világgal van, és ezt a szándékot kellene a művésznak meg-erősíteni és felmutatni.

Ma úgy mondják, és ez a divatos egyéb-ként, hogy az íróember ne akarjon semmi olyasmit mondani, ami bármilyen értelem-ben is próbálna valami utat mutatni az em-bereknek. Azt mondják, hogy ez teljesen elavult dolog, mert ha már ilyen központi igazság nincs (ma már nincs), írja mindenki csak a maga kis butaságait. Az abszolutizált „én” lép be helyette az írás középpontjába.

És akkor ott áll egy egész ország, ott áll egyre több ember, aki éhes. Éhesnek lenni nemcsak a kenyérre lehet, hanem arra is, hogy valami többet tudjon meg a világról, önmagáról, szeretteiről, ha úgy tetszik, az isteni valóságról. És hiába veszi kezébe a könyvet, nem kapja meg belőle. Ez a művé-szeknek a legnagyobb felelőssége, szomjan hagyni az emberiséget. Adunk oldó má-konyt, pálinkát, mindent, de szomjat oltó vizet nem! Kapunk polgárpukkasztást, meg-botránkoztatást, és nagyon gyakran borzasz-tó unalmat. Unalmasnak lenni nem szabad. A művészetnek nem az a dolga, hogy unal-masan tárja az emberek elé azt, amit meg-tudott.

Én egy tanulmányt írtam nemrégiben, ami azután meg is jelent. Arról szól, hogy milyen ez a magyar irodalom, milyen a re-gény, milyen a próza ezen az ezredvégen? Azt írtam, hogy az íróemberek egy része, amikor látja ezt a kaotikus és válságban lévő világot, akkor visszafelé menekül. Nem elő-remegy, hanem vissza. A gyalázatos realitást ismeri el az egyetlen valóságnak, meghúzó-dik a személytelenben, az átlagosban, ki-szolgálja a többség egy részét, pedig a több-ség gyakran mindössze annyit jelent, hogy többen vannak a becsapottak. Nem a több-séget kell szolgálni. Reális, de nem valódi ez az irodalom. Ahol elragadtatott kíván lenni, ott rögeszmés lesz. Keressék meg olvasmány-élményeikben ezeket a példaszövegeket. Ahol

emelkedettnek kéne lenni, ott patetikus, a panasz helyén lamentál. Ha pszichológizál, akkor Freud a mestere. De csak a tudat alattit engedi a felszínre, és nem dolgozik a tudatfelettivel, ahogyan Jung. A felszínre jövő gondolatka minduntalan lepottyán, táncikol a frázisokban. Nem a Sancho Panzákrol ír ez a fajta irodalom, hanem ezeknek a Sancho Panzákna. Mint ahogy annak idején mondták, hogy nem az volt a baj bizonyos írókkal, hogy a varrólányokról írtak, hanem az volt a baj, hogy csak a varrólányoknak a szintjén. Ez olyanfajta panelregényt szült, ami úgy megy keresztül az embernek a lelkén, mint hogyha teflonból volna a lelkünk.

Nem tudom, hogy találkoztak-e olyan könyvvel, olyan prózával vagy regénnyel, amely könnyen olvasható volt, sok volt benne a mondat: ez történt, az történt, és úgy szaladt el az egész a lelkünkéből, hogy ott se volt többé. Ez az egyik oldala az irodalomnak, amely úgy menekült visszafelé, hogy az úgynevezett *panelrealizmusnál* leragadt. Ezért nem csodálom, ha sokan a kortársaink közül ezektől megundorodtak, és valami másféle dolgot szeretnének. Csak az a gond, hogy az a más, amit csinálnak, az a dolognak pontosan az ellentéte, mégpedig az úgynevezett *szövegirodalom*, a posztmodern. A posztmodernnek az a baja, hogy lehet, hogy utána van valaminek, de semminek sincs fölötte. Tehát egy olyanfajta stiláris élvezke-

désben érhetjük tetten, ami önmagában véve nagyon érdekes, csak éppen semmit sem mond az embernek. Ráadásul még olvasni is nehéz, mert azt mondtam, hogy az a másikkajta irodalom csak úgy átszalad a lelkünkön, mintha teflonból volna, ez meg olyan, hogy szinte úgy kellene – mint a tömesre váró libát – főzőkanállal lenyomkodni a torkunkon. Megsebzí az olvasónak a gyomrát.

Az van kikiáltva sok esetben jónak, amit az úgynevezett mértékadó körök mondanak. És most visszatértünk ahhoz, amiről a mondandóm elején akartam szólni: mértékadó körök, akiknek nincs mértékük!

De azért – hála Istennek – felfogásában nem mindenki osztozik. A magyar irodalomnak óriási hagyományai vannak, erről majd még részletesen fogok beszélni, és remélem, hogy nem is fog ez az irodalom az eljövendő időben meghalni.

A *szövegirodalom* olyan, mint egy hatalmas manézs. Mintha egy cirkuszi ponyva borítaná. A fehér bohóc mindig kioktatja a szerencsétlent, aki elesik, és ő mindig a hős. Ilyen fehér bohócokkal van tele a művészet egyébként, akik mindenkit ki tudnak oktatni, és mindenről azt hiszik, hogy jobban tudják.

Füst Milán *A látomás és indulat* című könyvében van az a csodálatos megállapítás, hogy a regény olyan, mint egy dóm. Templomszerkezete van, ívek kötik össze. Ebben

a mai irodalomban nincsenek ilyen ívek, nincs meg az az érzeted, hogy valami nagy dolog keletkezett. De ha már a panelrealizmusról szólunk, az meg olyan, mint egy vásárcsarnok. Minden van benne: zöldség, hús, liba, csirke, valóságos apró kis rekeszekkel, csak éppen magas boltozata nincs.

És mit csináljunk ezzel az áldott, csodálatos magyar nyelvvel, aminek én a bolondja vagyok? Bár azt is mondják mostanában, hogy a nyelvet nem is szabad úgy felfogni, hogy az eszköze lenne bárminek. Van, aki azt mondja, hogy egy írónak nem népben-nemzetben, hanem alanyban és állítmányban kell gondolkodni. Erre én azt mondom, hogy igen: alanyban és állítmányban, de ez nem zárja ki az „is”-t. A kettő egymást nem zárja ki.

Ez a magyar nyelv ma olyan helyzetben van, hogy valóban úgy alázzák meg, ahogyan csak lehet. Én nem szeretem a sznobok világát – nagyon remélem, hogy én sem vagyok az –, mindennapi beszédfordulataimban előfordul, hogy alkalmazom azt a környezeti nyelvet, amelyben éppen vagyok. De soha nem jutna eszembe, hogy ezt tartsam etalonnak!

Én nem tudom, hogy önök hogy vannak, de engem néha rettenetes kisebbségi érzés fog el, hogyha valaki elkezd beszélni – például a tévében –, és nem értem, hogy mit akar. Tehát valami tökéletes elfajulásról van itt szó, nem arról, hogy egy-két újsütetű, jó

szó becsúszik, hát ezt mi is tudjuk, a mi fiatalságunkban is volt iskolai szleng, de nem az egészet lengte be. A nyelv nem cél, a nyelv igenis eszköz. Eszköz az önkifejezésre, a kapcsolatteremtésre, eszköz a megismeréshez. Az anyanyelv pedig identitásunk, életbiztonságunk alapja. A dolgokat néven nevezni, valódi néven nevezni csak a nyelvünk által lehet. És persze a hazugság is a nyelv által nyer formát.

Egy lelkes nyilatkozótól egyszer azt hallottam, lehet hogy író volt, tíz-tizenöt évvel ezelőtt azt mondta nagy büszkén, hogy magyar nyelven nem lehet hazudni. Hát sajnos lehet. És a bajmólódó íróembernek a nyelv talán még több, mint minden más élőnek, sokkal szorosabb, sokkal végzetesebb a kapcsolata az írónak a nyelvéhez, mint bármely más művésznak. Az író a kölcsönvett szavakat megtölti léttel, a zenész, a táncos, a festő, a szobrász pedig, ha úgy adódik, hogy nyelvétől megfosztják, mármint anyanyelvétől, attól még színész, táncos, festő, szobrász marad. De ha az író megfosztják a nyelvétől, meghal az író. Az anyanyelvhiány pedig egész egyszerűen lepusztítja a tehetséget. Néhány szerencsés ugyan megtanul angolul, németül, franciául vagy akár hottentottául is írni, ha úgy hozza a szükség, ehhez azonban az szükséges, hogy a szókinccsen kívül a gondolatai is egy másik nyelvhez illeszkedjenek. Az idegen szónak nincs árnyéka. Egy jeles amerikaiává vált li-

terátus barátom így panaszkodott. És gondoljunk Kosztolányi híres szavaira: Hogy mondod idegen nyelven, hogy jaj, de „bretteg” vagyok? Az árnyalat, az íz, a zamat, a hangutánzó és hangulatfestő szavaknak a magyarban áldott bősége, a humorforrások, a szólások és a közmondások, micsoda gyönyörűség.

Ez a nyelv egyébként, ha némán is, de belül is beszél. Gondoljanak arra, hogy még amit gondolunk, az is a nyelvünkhöz tapad. Az agy dolgozik akkor is, ha a száj nem mozog. Például állunk egy villamosmegállóban. Valamennyiünkben szól a nyelv közlése: Nem jön ez a vacak, ócska, nyavalyás villamos. El fogok késni. Hány óra van? Mindjárt négy. Fázik a lábam. Csizmát kellett volna húznom. Ennek itt milyen fura cipője van. Úgy néz ki, mint egy lópata. Hát, hogy nem bukik orra benne. Na végre. Kapaszkodjunk... És ebből semmit sem hall a másik ember. Ha valakinek közben a szája is mozog, azt mondják: szegény hülye. Pedig semmi más nem történt, minthogy a szája véletlenül követte azt, ami belül lezajlott. Ilyen fontos a nyelv. Úgy tapad a lelkünkhöz, a húsunkhoz, az ínyünkhöz, nem tudunk nélküle jóformán élni se.

Bizony, a széttöredezett alapige cserepeit rakjuk össze, amikor beszélünk, és ez az irodalmi műben minden írónál más és más kaleidoszkóp-látványt hoz. Mindegyike más és más alakzatot. Ez benne a szabadság, és

ez benne a gyönyörű. Az egészhez viszonyított töredezettség elkerülhetetlen. Egy író legyen szerény. Az egészet tökéletesen nem lehet kifejezni. De egészen más dolog, és egészen másfajta töredezettség nyilvánul meg abban a szövegben, amelyik az egészhez közelíteni próbál, mint amelyik a teljességet tökéletesen tagadja. „Az élet poetizálása közelebb visz, az élet pusztá irodalmasítása lefelé sodor.” Hamvas Bélát hívom segítségül: ő írja az egyik esszéjében: „Az élet poetizálása lassú, könnyed, finom és magasrendű munka. Csendes, magányos és nehéz. Amit irodalmasításnak szokás nevezni, az ennek éppen az ellenkezője. Életüket csak a sznobok irodalmasítják. A poetizálás első sorban az egyre növekvő valódiság és őszinteség, életerő, világosodás, leegyszerűsödés. A költői élet koncepciója és az a tiszta szenvedély, amely a magányban oly csendesen tud izzani, de amely emberek között oly nagy tüzekeket tud gyújtani.” Az emberek között nagy tüzekeket gyújtani... Hányan vagyunk még, hányan vagyunk már: Magyarországon, Európában, a világon, akik azt a nemes célt is merik vallani, amikor prominens értelmiségi körökben eluralkodni látszik a kíváncsóság, ami már-már parancs, már-már kényszer: a mű ne szóljon semmiről, ne szóljon senkihez, a nyelv csak sziporkázzon, táncoljon, mert minden viszonylagos, ami létezik. Lángot vet, aztán úgyis kialszik, az embertörténet csak banalitás – mondják –,

nincs fogódzó, nincs központi rendező lételv. Sem a fizikaiságban, sem a fizikaiságon túl, csak a természet fényűzése vagy a csínytevése által valahogy, de mindenképpen az oktalan, céltalan emberkéek bukdácsolása. Nem a végzet hatalma, nem a sors szövevénye, hanem a vak véletlen kedvére – mondják egyesek.

Ami komoly kicsúszik az ilyen nyelvbűvész tolla alól, azt sietve meg is kérdőjelezi. Többértelműség helyett szimpla értelmezhetetlenség lesz. Ideiglenesen, átmenetileg, ideig-óráig meg lehet érteni, hogy ez lázadás. Mert hiszen bűn volt az írói szabadság ellen, amikor annak idején megpróbálták előírni, hogy mit írjunk. De van nyelvművész és van nyelvbűvész. Már a bűvészet fénykorát éljük mindenben: az illúziók fénykorát. A bűvészetben mintha megtörténne mindaz, ami a művészetben valóban meg is történik. A bűvész, mintha kettévágná az embert, és aztán bravúrosan összerakná. A művészet katarzisz által valóban meg is teszi. A bűvész elkápráztat, viharos tapsra késztet, aztán elfelejtjük. A művész néha nyugtalanít, bosszant, de foglalkoztat és beköltözik. Persze fontos a mondat. Veszélyes az olyan mondatképződmény, amely úgy van megszerkesztve, mintha gondolatot hordozna. De nem jobb az a mondat sem, amelyik az érdekesség és a meghökkentés céljából kiejti a gondolatot. Persze az írónak a mechanikusan választékos stílust is

kerülnie kell. Minden a szövegösszefüggésen múlik.

Éntőlem gyakran szokták kérdezni, hogy mi a véleményem arról, hogy durva szavak csúsznak bele a szövegekbe, a prózákba. Én ilyenkor azt mondom, hogy ha olyan szövegre kerül sor, olyan történetre, ahol a környezetet és az embert azzal tudom a legvisszataszítóbban ábrázolni, hogy önmagát mutatom meg, akkor van helye ennek a durvaságnak; de csak akkor. Akkor viszont nincs, ha csak az író élvezkedik. Mert nagyon sokat fejeznek ki az apró finomságok. Gondolják csak meg! Ugyanazt a tartalmat mondom el, mégis milyen más figura van mögötte aszerint, hogy az író hogy írja meg. Például azt mondja valaki, hogy „Szivi, tépjünk át Olaszba!” – ki van mögötte? Egy zöld, cukorlapátka alakú körmű teremtés, de az is lehet, hogy olyan férfi, akinek a pótlóján egy motorbiciklis Mikiegér van. Vagy úgy is mondhatom, hogy „Kedvesem, az idén látogassunk el Itáliába.” Hát ilyenkor egy sápadt, szőke, bizonytalan korú vegetariánus hölgy vagy egy selyempapír gyűrött-ségű idősödő úr van, akinek a nyakába van tűrve egy puha sál. Elmondhatjuk hát, hogy a túlzott, finomkodó szépítés ritkán hasznos, ritkán művészi érték, többnyire szürke és unalmas. Na, de az élvezkedés a pocsoltyában, a dagonya, a folyamatos durvaság, a halmozott alpári trágárság az író személyes nyelveként, ha hatásvadász célból képződik

meg, akkor az sem izgalmas, csak izgató. Az irodalom, a könyv többé nem ablak a világra, hanem csak kukucsáló a peep-show-ban. Nem szakszerűen adagolt gyógyszer, csak ajzószer, olykor félrevezető módon felcímkézve. Az író a teljes szótár ura. Ez a szabadsága, és éppen ez a felelőssége is. Hála Istennek, ma már nincsen előírtság oda-künn, de megmarad az előírtság idebenn. A bűvész figyelmeztet: ne próbálkozzatok, nektek úgyse sikerül, ezt csak én tudom. A művész akarva-akaratlan követésre hív. Azt mondja, hogy gyertek. A bűvésznek trükkje van, amit megtart magának. A művésznak titka van, amit meg akar osztani. Én áldom a Teremtőt, hogy nyelvet adott az emberiségnek, számomra éppen ezt a nyelvet, amiben halok is, de ami nem hal velem, hanem mint tüzes nyelv a szólásra, él tovább mindenütt, ahol négy-öt magyar összehajol. Soha nem fogok lemondani arról, hogy részvétet érezzek a szívemben, amikor azokra gondolok, akik ott élnek tőlünk elszakítva: magyarok. Nem azt kívánom, hogy tépjük el a gyökereket, mert meggyőződésem, hogy nem a gyökereket kell eltépni... Azt írtam az erdélyi naplóregényemben is, hogy ne tépjük el a gyökereket, csak magasabbra kell nőni, mint a gyom. Ez a program. Ez mindenre vonatkozik. Nőjünk fel; magasabbra kell nőni, mint a gyom. (Taps.)

Amikor felkérést kaptam tavaly a *Vigilia* szerkesztőségétől több más írókollégámmal együtt, hogy mi a véleményem arról, hogy a szakrális, a transzcendens, a keresztény irodalomnak van-e hagyománya még Magyarországon, s főképp: van-e jövője, erre szívem szerint válaszoltam.

Irányzat, stílus, ezek elegáns, ám homályos szakkifejezések. Csak fedőnevek. Mögötte ott a becsvágyó ember pillanatnyi tudatállapota, melyet több-kevesebb tehetséggel próbál – mint egy pecsétnyomó – a számára juttatott anyagban véglegessé rögzíteni. Aki sohasem teszi fel magának, környezetének, nemzetének az alapkérdést: valójában ezzel is választ ad. Árulkodik a leképzett mintázat a rábízott, kiszolgáltatott tárgyon. Egy olyan labirintust utánzó ábrázolat lesz belőle, amelynek csak tekervényei vannak, de nincs szilárd közepe. Ezért belebonyolódni nemcsak hiábavaló, de komikus is: labirintus-létezés, mint oly sok művészné. Labirintus-létezés a labirintus szakrális értelme nélkül. Faltól falig. Kiszögelléstől kiszögellésig. Tapogatózva, kínlódva, hát persze olykor élvezkedve, hogy aztán ugyanott lyukadjunk ki, ahol betuszkolódunk. Ugyanott és ugyanúgy. Ez volna az emberi létnek az értelme? Ez volna a modell, amit az irodalom felvázol?

Tapogatózni is lehet a szurok sötétben, de ha nincs tétje a fordulatoknak, akkor minden „valahol” pusztán „akárhol”. Ez

volna a jövő irodalma, ez volna a jövő művészete, erre vállalkoztunk, ezért adjuk agyvelőnket, idegrendszerünket, érzelmeinket? Nem hiszem. Én, amit életemben írtam, bizony a posztmodernnel szemben írtam. Igaz, voltaképpen a panelként alkalmazott, agyoncsócsált vízszintes realizmus ellenében is.

Én nem szeretnék egy, a Golgotai Misztérium után már döglött Minotaurusszal küzdeni. Akivel és amivel szemben állunk, sokkal rettenetesebb fenevad, és sokkal ravaszabbul, nem állatbőrben álcázza magát, emberarcot öltött, és a világi hatalmat bitorolja. Bár határozott vagyok abban, hogy hiszem és tudom az isteni akarati középontot az Univerzum tükörgömbjében, azért a többiekkel egyre türelmesebb leszek. A kétségbeesett keresők, a szenvedélyes kifakadók irodalma, a könyörtelen életelemzők, az öngyötrő kételkedők kedélyvilága megindít. Hiszen a költői alkat ma többnyire ilyen. Az Istennel való tusakodásnak irodalmunkban nagy előzményei vannak. A katabázis foglyai ők, fel-felcsillanó reménységgel. Katarzis nincs katabázis nélkül. Aki nem ment a mélyre, az nem tudja. De sajnos van olyan katabázis, olyan lelki-szellemi szakadék, amelyből a túlsebzett én átmenetileg nem képes kivergődni. Ebből az állapotból olykor remekművek is születhetnek. Jelentőségüket és hatásukat ezeknek sem becsülhetjük le. Bizonyítékok. Mivel csak az elmeháborodott az, aki olyat keres,

ami egyáltalán nincsen, és ködlovaggal birkozik. Azt keressük, és azzal pörölünk, aki régebben még a miénk volt, és egyszer már meg is nyilatkozott nekünk. Az ilyen írói szó nem szöveg, persze nem is lamentáció. Nem poszt, hanem in aeternum emberi szó.

Az elbicsaklás, a kisiklás ott kezdődik, ahol a művészet és a transzcendencia szakadása. Ahol a keresztény szitokszóvá válik, az eszmény kiröhögni való lesz, Isten fejébe bohócsipkát nyomnak, vagy éppen, ami legalább annyira rossz, hóhércsuklyába bújtatják. Öletgazdák váltják fel az élménygazdagokat. Krisztus Jézust alpári ügyekbe vonják. Elszórakoznak a megváltással. Fekete zsenialitással pötytyözik be a gyanútlant, az irodalmat szentségszinten imádó fejletlen emberi tudatot.

Bizony. Erre még Nobel-díjat is osztanak. Mondjam, ne mondjam, akiről most szó van Saramago: *Jézus Krisztus evangéliuma*. Ő kapott néhány évvel ezelőtt Nobel-díjat. Saramago egyébként tehetséges ember. Megírta a *Jézus Krisztus evangéliuma* című regényét: ennek a lényege valójában az volt, hogy Krisztus megátkozza a keresztet az Atyát. Egyszerűen elképesztő. Ragyogóan meg van írva. De ez a mű bizonyítja, hogy van fekete zsenialitás.

Bizony, az az igazi veszély, amikor a balator kezd diktálni a közvéleménynek. És ő szabja a normát, cifrázva, és mutatósan. Amikor kicsúfolják a keresztáldozatot. De

a részvét, az empátia, a nyomorultak fölkarolása, a humánus minden apró jele az irodalomban, az már az első lépés a keskeny hágcsón fölfelé. Még elszakítottság az istenitől, de már közeledés. A kiábrándultság bizonyára természetes következménye annak, aki a közelmúltban téveszmék rabja volt. Most aztán tapsikol felszabadultan, hát prima, hogy most aztán már nem kötelező semmiben sem hinni, uccu neki! éljen a nihil! Mintha a nihil képes lenne lenni. Éljenek a piti célok, a végső céltalanság! Az erkölcsiektől független, mohó kis boldogságpótlékok, az általános boldogtalanság iszaptengerében. Parányi ének dagadoznak, amit a másik parányi én is legfeljebb ájultan megcsodálhat, de nem használhat semmire. Ez a divatos művészet. Ami, bocsássanak meg, azért van a nagy időben halálra ítélve, mert az életosztón a fennmaradásra előbbutóbb el fog fordítani tőle. Az irodalom nem jó, nem simi-labda, nem olcsó monoton játék, nem polgárpukkasztó, fehér-cseléd-riogató, hátba-farba veregető hecc, holmi országos vásárplaccon. Az irodalom, úgy hiszem és tudom, közvetítés az égi és a földi princípium között. Kinek mankó, kinek bot a vándorláshoz, kinek létra. Néme-lyeknek vastüdő a mindennapi létezéshez. Ha eredeti rendeltetését mesterségesen el-sorvasztjuk, nem lesz rá szükség. Vagy azért, mert a jövő embere – optimális esetben – túlhaladja, és az észrevételeit, a tapasztala-

tait és az eszméléseit képes lesz már közvetlenül a szellemi szférából megszerezni; vagy ami rosszabbik, azért, mert robottá süllyed az ember, és a könyveknek még az emlékét is megveti. Ha a művészetet, az irodalmat és az íróját és művelőjét áthatja a megújult spirituális gondolkodás, részt vállalunk a kozmosz és az ember szolgálatában. A nemzet, a világ, az univerzum otthonos polgáraiként szerényen, de méltósággal viseljük az „előkészítők előkészítőinek” olykor hálátlan, semmiféleképpen sem látványos, de mindenképpen fontos szerepét. A lefokozott művészet majd újra rangot kap, addig csak acsarkodik, követelődik, siránkozik, vagy titokban eladja magát. Nem, nem áll ki nyíltan az utcasarokra. Párnázott ajtók mögött, hivatalos kanapén zajlik az üzekedés, de a fizető kuncsaft igyekszik inkognitóban maradni. A keresztről kétezer éve lecsorgott vér az egész földet áthatotta. Az enyhület a szikkadt rögöket termékennyé lazította. De minden bosszúból, gyűlöletből kiontott vércsepp az égre kiált vissza. Nem szimbolikusan. Akinek füle van, hallja a jajszót. Éjjel-nappal.

Az irodalom is áhítozik a melegítő, frissítő, felüdítő, mindig megújító vérre. Kivért a művészet és az irodalom teste. Halvány, csenevész, vagy sebekből felpuffadt lilásvörös. A kereszténység infúziója kívánatos. A kereszténység szeretet. Nem a külsőségek teszik. Az a hit, amelyik dagályos,

téziseket ismét, agresszív parancsot ad, éneklő dallammal frázisokat lődöz a légbe, és az esztétikai egyedi megformáltságnak, varázsos nyelvi erőnek híjával van. Pusztán tematikája miatt még nem keresztény. Csupán sajnálatosan egy gyöngécske, jó szándékú munka. Még a vegytiszta materializmusnál is károsabb, ha álmisztikus, hipp-hopp sikerrel kecsegtető híg-bestsellerek lépnek fel úgy, minthogyha istenit hordoznának. Pedig nekünk, magyaroknak van Isten kegyelméből az irodalomban értékes, hiteles keresztény hagyományunk. A XX. század borzalmi között szinte egy időben élt Hamvas Béla, Kodolányi János, Várkonyi Nándor, a költő Pilinszky és Weöres Sándor, Rónay György és Sík Sándor, a Krisztusból oly sokat megsejtő Papp Károly, a szellemi iskolát teremtő Török Sándor, s még előttük Babits Mihály. Kitörölhetetlenek, de az irodalomtörténet igazi jelentőségüket, némelyikük elsődleges fontosságát még ma sem fogta fel. Nem beszélek a folytatókról, az élőkről. Sajnos, két kézzel meg tudnám számlálni, ahol a szándék és a képesség egymást izmosító tehetségben találkozik. De nem a mennyiség dönt. Itt aztán nem.

Keressük egymást. Esendőségünkben is kapaszkodjunk össze. Mert tapasztalható, ami Pilátus színe előtt történt, ma is megtörténik. Anélkül, hogy még saruját megoldani sem méltó magunkat Krisztushoz merném hasonlítani, vagy gonosztevőnek

bélyegezném a másik felet, de külön-külön kevesen kiáltanak Barabást, olvasók és olykor műíró is egyenként a Küldöttre szavaz, mégis, az összhangzatban Barabás, Barabás lesz. Euforikus süvöltés hatja át az irodalmi palotateret. Az ízlésformálók nemcsak szorgalmasak, de dörzsöltek is. Mintha Barabással szemben nem, de még mellette sem állhatna senki. Helyzetképet – egy-két sugárzó kivételtől eltekintve – ötven-száz évre előre sugalmaznak. Egyetemi oktatásban, lexikonokban, átfogó tanulmányokban. Világjelenység, amit nálunk még jól fel is habosítottak.

Sokszor mondják a krisztusi szót: nem tudják, hogy mit cselekszenek. Bocsássatok meg, nem tudják, hogy mit cselekszenek. És itt van az én nagyon nagy kísértésem a harmadik évezred elején. Néha úgy érzem, hogy nagyon is tudják. Hogy megérkezett egy olyan csapat a földre, amely nagyon is tudja, hogy kell az isteni szót eltorzítani vagy negligálni. Én azt gondolom, hogy nem kell a művészt idealizálni. Azt sem kell gondolni, hogy különlegesen óriási szerepe volna. Abban a tervben, abban a világban, amit a Teremtés előírt nekünk, nincs kis ember, nagy ember: én azt gondolom, hogy ha a narancssárga mellényében az utcaseprő tisztességesen fölszedi az őszi falevelet, és egy szép dallamot dúdol közben, kedvére való Istennek, és megtette a dolgát. És hogyha a többdiplomás ember oly dolgot művel, ami másoknak rosszat tesz, akkor arra a ku-

tyámat se bízom rá sétáltatni. Nem az iskolai végzettségek döntenek, nem is a kiemelt helyek, posztok, a művésznak és az írónak elsősorban felelőssége és kötelessége van. Térden állva hálát kell adnia minden este a Teremtésnek, hogy neki megadta, amit más embertársainak nem, hogy van egy fórum, ahol elsírhatja, hogy mi fáj.

Barátaim! Mindenkinek fáj valami. A szenvedésre óriási mester állt előttünk. Tudjuk, hogy ez az út, azt is tudjuk, hogy nem lehet a hegy lábánál letenni a keresztet. Ebben a szenvedésteli folyamatban a közös emberi gondolat, az imitatio Christi, Krisztus útjának a követése az egyetlen, ami értelmet ad létezésünknek.

Sovány, éhes angyalok szállnak a föld felett. Az angyalok táplálkoznak, anyagtanulányok, s abból táplálkoznak, ami anyagtanulánytól tőlünk kibocsátódik. Az érzéseinkből, a gondolatainkból, cselekedeteink hatásából. És most nagyon éhesek az angyalok. Kóvályognak. Az Isten pedig sír. Sír, és mi nem vagyunk elég magasak, hogy letöröljük a könnyeit. De legalább ágaskodjunk!

IMA MAGYARORSZÁGÉRT

Öregisten, Nagyisten

nézd, hogy élünk itt lenn
katlanba zárva
csodára várva
csöbörből vödörbe magyarok.
Itt élünk se élve se halva
burrá a vödörben hal van
sütiünk szájkás kis pecsenyét
a friss húst viszi már a fürge menyét
körben a bozótból
ragadozók szeme villog
az elhevert csordákon
áldozati billog.

(csitt, csak csendesen, ne kiálts,
mormold csak, mormold az imát)

Öregisten, Nagyisten

ha Te nem, ki segítsen?
Sovány lakomára
nőbort kínáltak
s akik ezt megitták
bódultakká váltak.

(. . .csak csendesen, ne siránkozz,
halkan szólj elkábult hazánkhoz)

Öregisten, Nagyisten

nem hoztak, de vittek
a vak lóra azt hazudták bátor
suba alatt kupec lett a pásztor
műdalokkal altat nejlonfurulyája
dagonyáztat minket langyos pocsolyában.
(. . .csak csendesen, ne élvezd a táncot,
csörgesd csak, csörgesd a vattázott láncot)

Fájdalomban boldog régi jó Patrónánk

hegyeink elcsórták, eladó a rónánk
fulladunk a füstben a folyónkban cián
sorvasztja a lelkiünk a ránk tukmált
Isten-biány
mértékadó értelmiség minden mérték nélkül!
bóhér a halottal cinikusan békiül
dús szobákban álparasztok
a búzát égetik ők nem harasztot
melósvezér nyüszít, uszít
munkásember belyben fut itt
a hajléktalant rendőr verte
shoppingcenter országszerte
mocskos pénznek nincsen szaga
gaztól rabolt s gaz lett maga
és a művész? búsan kérded
megvették a tehetséget
sirasd őket Ősi Anya
zsoldospénznek sincsen szaga.

(. . .csak csendesen, hagyd Krisztust ítélni,
végtelen időben mindenkit megtérni)

Öregisten, Nagyisten

kit kövessünk s kit nem?

Érlelj az eszmében de a rögeszmét távoztasd

bisztériát úzz el indulatunk meghagyd

a reánk szabott leckét beteljesíthessük

gőgösek se legyünk kétségbe se essünk

nácitodat, bolsitudat

csak álarc a Szörnynek

egyképp meggýtörtek

lám egymásra törnek

gonosz század elment

nehéz évek jönnek

melegítsd eszüinket, okosítsd szívünket,

biztass hogy a testvérbarc megszűnbet

göngyöld e földgolyót, írjad köntösébe

édes hazánkat annak is kellős közepébe

a lapulást-alkuvást váltsa már valódi béke. . .

Annyi gyalázatos koron át

örizd meg számunkra misztikus koronád.

(. . .csak csendesen, akinek füle van, hallja;

a látónak látható, basad az Ég alja)

Öregisten, Nagyisten

mit akarjunk s mit nem:

törvényed vezessen

hogy e kis nép oda ne vesszen

át ne lyukadjon helyünkön a térkép

ki ne radírozzon a világi lét végképp

serkentsd fel szolgád, a Magyarok Istenét

kend meg könnyektől elhomálylott szemét

küldd le a magasból újra e véres-veres földre

tartsd köztünk szellemét most és mindörökre.

(A Születés előtt túl hosszú volt az Advent

– hiszen az életünk hovatovább ráment –

mielőtt nem késő, Te mondd ki az Áment.)